

alternatiu, el de la cavalleria, en un context de transició d'una societat guerrera a una societat cortesana, al segle XII. La tesi central reposa sobre la convicció de l'existència d'una relació entre text i acció, que es manifesta en una mimesi de comportaments socials en què la societat imita la literatura. Finalment, Philippe Buc (Stanford University), a «*Principes gentium dominantur eorum*» *Princely Power Between Legitimacy and Illegitimacy in Twelfth-Century Exegesis* (p. 310-328), examina les diferents posicions dels exègetes bíblics del segle XII del nord de França sobre la qüestió del poder polític en relació als temes de la justificació de la *dominatio*, la disputa de poders entre *regnum* i *sacerdotium*, i les relacions de poder entre el príncep i els seus súbdits, posant en relleu la interpretació igualitarista i antimonàrquica de Pere el Cantor i el seu cercle, oposada al principi jeràrquic propugnat per l'exègesi mendicant del segle XIII.

Unes conclusions finals (p. 329-331) redactades per l'editor del present volum, el mateix Thomas N. Bisson, insisteixen en la necessitat d'aprofundir en el coneixement de la naturalesa i la pràctica del poder polític en totes les seves dimensions, des de diferents disciplines i àmbits temàtics.

Aquest llibre, com pot apreciar-se, és el resultat d'un recorregut heterogeni, però certament unitari. Els textos que componen aquest llibre tracten qüestions tan diverses com la legitimitat del poder, el suport ideològic, l'imaginari polític o el

canvi social, entre d'altres. Tanmateix, recíprocament, el nexa teòric comú existent en els treballs compilats es presenta, d'una manera més o menys difusa, sota la perspectiva de la Teoria de l'Acció Social: una història centrada en l'acció intencional dels seus agents, de marcat caràcter social. Definida així, la noció de l'acció ha permès obrir un vast camp nou a la recerca amb la multiplicació dels objectes particulars, l'estudi dels quals ha esdevingut aleshores adient: el rerafons ideològic de les diverses formes de poder, els canals de difusió de les doctrines polítiques i les justificacions dels actors polítics. En d'altres paraules, es tractaria, doncs, d'una aproximació cultural a allò polític i/o social.

En definitiva, els diversos treballs aplegats en aquest volum donen una bona idea de l'ampli marc d'anàlisi temàtic desenvolupat per la historiografia recent en aquest camp de recerca, des de diferents àmbits del coneixement. Cal esperar que la seva publicació serveixi d'estímul per a incentivar futures investigacions semblants, especialment en el context espanyol. En aquest sentit, i enmig d'un panorama força ensopit, caldria destacar la tasca de renovació dels estudis d'història política realitzada, amb molt de mèrit, pel prof. José Manuel Nieto Soria i el seu equip d'investigació en l'àmbit de la monarquia castellana baixmedieval, que ha estat un pas endavant molt important i necessari.

Javier Robles Montesinos

CABAÑERO SUBIZA, Bernabé
Los Castillos Catalanes del siglo X. Circunstancias históricas y cuestiones arquitectónicas.
 Zaragoza: Institución «Fernando el Católico», 1996. 356 p.

Bernabé Cabañero Subiza, professor d'Art Medieval de la Universidad de Zaragoza i autor de títols com: *Los Orígenes de la arquitectura medieval de las Cinco Villas: 891-1105: entre la tradición y la renovación* i *Los restos islámicos de Maleján (Zaragoza) nuevos datos para el estudio de la evolución de la decoración de la época del Califato al período Ta'ifa* proposa, com a objectiu de la present obra, l'anàlisi i la comprensió del procés d'organització defensiva dels comtats de l'àrea catalana durant el segle X. Degut a la seva formació com a historiador de l'art, prendrà la determinació de canalitzar les seves investigacions mitjançant l'observació de l'evolució i de les transformacions de les edificacions defensives, dels castells.

Per aquest motiu el seu estudi ha estat dividit en dues parts força evidents: d'una banda ens trobem amb el marc històric en el que es construeixen aquestes fortaleses, de l'altra l'anàlisi i descripció de l'evolució formal d'aquestes edificacions. Com a colofó al seu treball, Cabañero ens ofereix un important catàleg dels monuments que ha analitzat (39 en total), en el que els descriu i aporta la bibliografia específica de cadascun d'ells.

La part històrica del llibre comença per centrar el tema amb una acurada revisió de la historiografia i amb la consegüent presentació de la problemàtica que ha anat sorgint en el procés de la investigació. Com bon historiador inicia el seu estudi preguntant-se pels motius que promogueren la construcció d'aquestes construccions defensives i en determina tres: primer el de la necessitat de consolidar sobre el territori les conquestes comtals i nobiliàries en el seu procés de lluites internes; segon el de la fixació de la residència del comte i de l'aristocràcia; i tercer i últim, el de l'interès per crear una frontera el més sòlida possible, contra el món de l'Islam.

Un cop determinats aquests motius, l'autor anirà efectuant un repàs de diversos temes que aportaran una visió general sobre les qüestions històriques referides als castells. Així podrem seguir les relacions entre el procés de poblament dels nous territoris i l'aparició de les fortaleses defensives, parant esment en la diversitat de la casuística relacionada amb la fundació d'un *castrum*. Cabañero afirma que majorment el *castrum* estava configurat per una fortalesa o bé per una edificació defensiva provisional, juntament amb el seu territori administratiu. Però a voltes en un *castrum* no existia contrucció defensiva. En aquest cas el poblament s'havia realitzat mitjançant l'aprisió.

Seguint aquesta línia evolutiva, l'autor presenta les tres unitats administratives que considera importants a l'hora d'aportar informació sobre les construccions defensives. Aquestes tres termes són: el *castrum* —ara com unitat administrativa—, la *civitas* i el *monasterium*. Al voltant d'aquestes demarcacions Cabañero relacionarà les edificacions que solen formar part d'aquests àmbits: *guardiaes*, *accessiae*, *turres*, *kastellum* ...

En el seu repàs històric oferirà una panoràmica general del procés de poblament en els comtats de Barcelona, d'Osona i d'Urgell, els comtats més implicats en la formació de la frontera i, per tant, amb un nombre superior de construccions defensives. Finalment clourà aquesta part una anàlisi sobre els propietaris d'aquestes edificacions. Mencionarà els comtes, l'aristocràcia, els bisbes i també els monestirs, apuntant la seva importància dins el procés defensiu del territori.

El segon gran apartat de l'obra de Cabañero estarà configurada pel tractament arquitectònic d'aquests castells del segle X. També en aquesta part

trobarem un exhaustiu estat de la qüestió sobre el tema, amb la presentació corresponent dels problemes apareguts en la seva investigació. El fil conductor de les seves reflexions estarà lligat a l'evolució arquitectònica d'aquestes fortaleses, des de les primeres manifestacions —defenses naturals, construccions amb elements de fusta— fins a les més desenvolupades —el palau fortalesa i el concepte de *domicilium*—. Ressaltarà la importància de la reutilització de les velles, però consistents, ruïnes de l'Antiguitat —com el cas d'Olièrdola o de les muralles romanes de Barcelona, i a través del seu estudi, anirà presentant els avenços tecnològics que apareixeran en aquestes

construccions. Donarà una importància cabdal al pas de la torre defensiva quadrada a la consecució de la torre rodona, ja que el resultat de l'evolució d'aquesta serà el castell palau.

Bernabé Cabañero demostra, en la seva obra, l'elevat grau d'evolució i perfeccionament tècnic existent en les terres catalanes del segle X dins l'arquitectura militar. Afirmar que les solucions constructives que triomfaren en el segle XI ja estaven apuntades en el segle anterior i, fins i tot, assegura que els arquitectes llombards utilitzaren aquestes tècniques en les seves construccions defensives.

Joan Ruiz i Culell

CAMERON, Averil *El mundo mediterráneo en la Antigüedad Tardía, 395-600*

Barcelona: Crítica, 1998. 258 p.

Por fin ha llegado la traducción española de esta obra de la profesora Averil Cameron que sin duda ha marcado un punto de inflexión en el conocimiento de la Antigüedad tardía. Averil Cameron nos ofrece en este magnífico estudio una visión sólida, detallada y de un gran valor científico de este período comprendido entre el reinado de Diocleciano (284-305) y finales del siglo VI.

Son múltiples los aspectos tratados en esta obra como múltiples son los elementos que componen la sociedad tardoantigua: en un primer momento la autora plantea el propio concepto de Antigüedad tardía, la división de Oriente y Occidente, y la caída del Imperio romano. El estudio del Bajo Imperio romano tiene una especial importancia para la reconstrucción histórica de la Antigüedad tardía así como para llegar a comprender bien cómo y cuándo se produjo el fin del mundo antiguo. Nuestra autora trata aspectos tan interesantes

como el ejército tardorromano i la historia de las mentalidades. Averil Cameron trata el destacado papel del Cristianismo y de la Iglesia en la sociedad tardoantigua. Nuestra autora, con una gran erudición científica, también analiza aspectos tan delicados y tan lejos de estar esclarecidos como la economía bajoimperial o las estructuras sociales en la Antigüedad tardía.

De los múltiples y tan complejos elementos que constituyen y articulan este período, dos podemos decir que son los ejes centrales que lo vertebran y alrededor de los cuales se concibe esta obra: uno, el análisis del período tardorromano con el capítulo del 476; el otro, la división entre Oriente y Occidente, esto es, entre el Imperio Occidental y el Imperio Oriental. Es por ello muy importante el año 395 cuando muere el emperador Teodosio I y el imperio queda definitivamente dividido a efectos administrativos en dos mitades. En efecto, siempre que se habla de la